
Guia per a la presentació i justificació tècnica
de projectes de desenvolupament local

Programa d'Agents d'Ocupació i Desenvolupament Local

Índex de continguts

---

1. Introducció.....	2
2. Les línies estratègiques de desenvolupament econòmic.....	2
3. El pla d'acció de desenvolupament econòmic local.....	2
4. Els agents d'ocupació i desenvolupament local.....	4
4.1 Àmbits de treball dels AODL.....	4
4.2 Perfil professional de l'AODL.....	6
4.3 El Pla de treball anual de l'AODL.....	9
4.4 L'informe de l'activitat duta a terme per l'AODL.....	12
5. Bibliografia.....	12

1. Introducció

El desenvolupament local cal entendre'l com un procés amb tres grans objectius, millorar la qualitat de vida i el benestar social de les poblacions locals, crear ocupació decent i fomentar i diversificar l'activitat econòmica, en un marc de cooperació i de col·laboració entre els principals actors públics i privats d'un territori concret (Rodríguez-Pose, 2002).

Cal considerar doncs el desenvolupament local com un procés per solucionar de manera concertada els problemes del territori definits col·lectivament mitjançant la coordinació i concentració dels recursos econòmics, tècnics i materials disponibles. Aquest procés inclou en tots els casos una estratègia per tal d'arribar a apropar-nos als tres objectius mencionats a la definició inicial.

2. Les línies estratègiques de desenvolupament econòmic

Tota estratègia de desenvolupament es pot descompondre en sis elements principals:

1. Una **diagnosi de l'àmbit territorial d'intervenció** que permeti determinar els punts forts i febles de l'economia local, les seves oportunitats i les amenaces per tal d'identificar els problemes amb que s'enfronten el territori, les empreses i la població local. Per això cal reunir les dades disponibles i determinar quines altres dades cal recollir.
2. Una **avaluació de l'eficàcia de les activitats en curs** en matèria de dinamització socioeconòmica del territori, el paper que desenvolupen les organitzacions locals, la gestió de les activitats de desenvolupament i les relacions entre les diferents organitzacions que hi participen.
3. Un **examen dels recursos financers, humans i materials** utilitzables en el desenvolupament econòmic i en l'ocupació de la zona, de manera que es puguin identificar els recursos necessaris per a les activitats futures, així com les seves fonts d'origen.
4. Un **establiment de les línies estratègiques** amb els corresponents objectius específics que indiquin clarament la finalitat de l'estratègia. Aquests objectius han de tenir una relació clara amb els problemes i les oportunitats existents al territori; han de ser concrets i realistes i reflectir les limitacions, opinions i prioritats de les organitzacions que hi participen. Els objectius del desenvolupament econòmic i de l'ocupació s'orientaran a millorar la situació del territori, les empreses i la població.
5. Un **pla d'acció** en el qual s'estableixin els programes i projectes concrets que s'han de posar en marxa a curt i mig termini per assolir els objectius de l'estratègia.
6. Un **sistema de supervisió i avaluació** que analitzi l'eficàcia de cadascuna de les actuacions concretes i faciliti la revisió dels resultats globals de l'estratègia.

3. El Pla d'acció de desenvolupament econòmic local

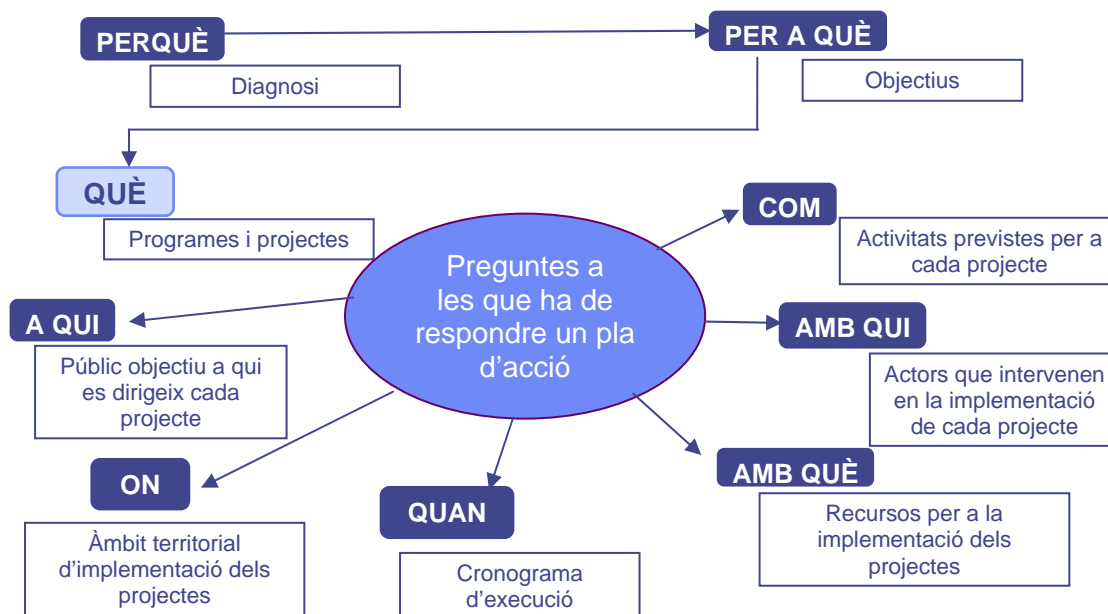
A partir de la definició d'unes línies estratègiques per tal de fer front a les problemàtiques detectades en la diagnosi prèvia del territori, el Pla d'Acció és un document que concreta les actuacions que es duran a terme agrupades en programes i projectes. Es tracta doncs d'una descripció pràctica dels projectes que es duran a terme a curt i mig termini en el marc de l'estratègia de desenvolupament.

Per tant, tots els programes i projectes que s'inclouen en el Pla d'Acció han d'estar relacionats amb l'estratègia territorial i han d'anar acompanyats d'un calendari o cronograma d'execució, d'una avaluació del cost d'implementació i de les fonts de finançament previstes.

El procés de construcció seria el següent:

- Identificar i analitzar les necessitats i els problemes reconeguts en la diagnosi.
- Establir la prioritat dels problemes que s'han d'afrontar d'acord amb les línies estratègiques establertes i acordades.
- Formular aquestes línies d'actuació que s'han d'executar agrupades en forma de programes i projectes, descendint en el seu grau de concreció.
- Identificar per a cada projecte l'objectiu específic, el cronograma d'execució, el cost i les fonts de finançament previstes.
- Establir uns mecanismes de seguiment i avaluació per tal de controlar el grau de compliment en la implementació de les actuacions previstes.

Per tant, durant el procés d'elaboració caldria donar resposta a les preguntes següents:

4. Els agents d'ocupació i desenvolupament local

Els AODL són tècnics/tècniques, titulats/ades superiors o de grau mitjà, que treballen a temps complet en un projecte de desenvolupament local impulsat pels ens locals o per entitats dependents o vinculades a una administració local. La seva missió és dinamitzar, promoure i executar, en concertació amb d'altres agents del territori (agents socials, econòmics, empresarials i altres) polítiques i programes que afavoreixin la promoció econòmica en el seu territori d'actuació, cercant un creixement econòmic sostenible generador d'ocupació.

Un AODL executa un o alguns dels projectes inclosos del Pla d'Acció d'una entitat local en matèria de promoció econòmica i ocupació (és a dir, desenvolupament local).

En definitiva, els agents d'ocupació i desenvolupament local son tècnics/tècniques que treballen en estructures organitzatives de desenvolupament local que habitualment es configuren en oficines de promoció econòmica, consorcis pel desenvolupament local, mancomunitats de municipis per a la dinamització del territori, etc.

4.1 Àmbits de treball dels AODL

Els agents d'ocupació i desenvolupament local es constitueixen en figures de dinamització socioeconòmica del territori d'actuació reforçant el potencial endogen del mateix i propiciant la seva diversificació productiva. Per tant, en funció de les característiques i necessitats del territori en que intervenen, treballen en àmbits molt variats. A continuació enumerem aquests àmbits:

Desenvolupament territorial. Projectes dirigits a:

- Impulsar o realitzar plans estratègics o plans d'acció local que tinguin impacte en l'àmbit socioeconòmic i de creació d'ocupació en sentit ampli.
- Afavorir la gestió urbanística com a instrument de desenvolupament.
- Participar en la concepció i planificació d' infraestructures dirigides a la dinamització socioeconòmica del territori.
- Elaborar plans integrals de gestió agrícola i ramadera.
- Impulsar projectes de màrqueting local o territorial.
- Altres de naturalesa anàloga.

Organització i cooperació pel desenvolupament. Projectes dirigits a:

- Crear organismes de cooperació com a instruments de dinamització socioeconòmica del territori.
- Promoure la creació d'oficines, àrees o agències d'ocupació i desenvolupament local.
- Fomentar actuacions integrals i interdepartamentals entre diferents àrees per a dur a terme projectes de caire socioeconòmic.
- Impulsar el diàleg entre els diferents agents socioeconòmics per crear i aprofitar sinèrgies que permetin consolidar el desenvolupament del territori.
- Organitzar i/o participar en trobades d'intercanvi de coneixements i experiències sobre iniciatives de desenvolupament local.
- Difondre les actuacions.
- Altres de naturalesa anàloga.

Sistemes d'informació territorial. Projectes dirigits a:

- Crear sistemes d'informació per la recollida de dades sistemàtica que permetin la planificació i la presa de decisions en l'àmbit socioeconòmic.

- Elaborar bases de dades i directoris (per exemple censos empresarials o bases de dades de les qualificacions professionals existents al territori).
- Impulsar estudis sobre la realitat socioeconòmica del territori.
- Impulsar estudis sectorials centrats en les tendències i necessitats d'empreses determinades.
- Afavorir la creació de centres d'investigació públicoprivats sobre desenvolupament territorial.
- Altres de naturalesa anàloga.

Dinamització empresarial. Projectes dirigits a:

- Diversificar el sistema productiu del territori.
- Acompanyar la creació de noves empreses.
- Fomentar la innovació empresarial i el desenvolupament tecnològic.
- Impulsar la creació de centres de serveis per a les empreses.
- Impulsar la creació de centres i de viviers d'empreses.
- Realitzar actuacions per a captar noves empreses al territori.
- Detectar potencials emprenedors locals.
- Fomentar la cooperació entre les petites i mitjanes empreses del territori per millorar la comercialització dels seus productes.
- Facilitar l'accés al sistema financer a les empreses locals.
- Altres de naturalesa anàloga.

Desenvolupament turístic. Projectes dirigits a:

- Fomentar la creació coordinada de paquets turístics que mantinguin i generin nova ocupació en el sector.
- Impulsar la participació en xarxes de turisme temàtic en un àmbit present al territori.
- Promoure programes de qualitat turística.
- Facilitar la identificació de nous productes turístics.
- Millorar les condicions laborals de les persones que treballen en el sector turístic i en activitats complementàries.
- Altres de naturalesa anàloga.

Desenvolupament comercial. Projectes dirigits a:

- Impulsar la creació de noves xarxes empresarials en l'àmbit comercial.
- Promoure accions de promoció comercial.
- Impulsar actuacions d'urbanisme comercial per afavorir la cohesió social i territorial.
- Millorar les condicions laborals de les persones que treballen en el sector comercial.
- Donar suport a la cooperació entre el sector turístic i comercial.
- Altres de naturalesa anàloga.

Desenvolupament sostenible i recuperació del patrimoni. Projectes dirigits a:

- Impulsar la recuperació d'elements patrimonials que puguin ser considerats recursos ociosos del territori amb impacte en la creació d'ocupació.
- Promoure accions de millora de la gestió mediambiental de les empreses per augmentar la seva productivitat.

- Impulsar línies d'actuació per coordinar les polítiques de desenvolupament socioeconòmic amb les polítiques de desenvolupament sostenible.
- Facilitar la transformació de l'agricultura tradicional cap a la producció agrícola ecològica.
- Altres de naturalesa anàloga.

Desenvolupament industrial. Projectes dirigits a:

- Impulsar la creació de sòl industrial al territori.
- Fer prospecció de les necessitats de mà d'obra de les empreses industrials del territori.
- Impulsar accions per a l'atracció de noves empreses industrials en l'àmbit de les noves tecnologies al territori.
- Impulsar la millora de la mobilitat a l'entorn dels polígons industrials.
- Impulsar la creació de centres de transferència tecnològica per tal d'afavorir la diversificació econòmica i la competitivitat del territori.
- Identificar i promoure nous perfils professionals vinculats a la dinamització industrial del territori.
- Altres de naturalesa anàloga.

Desenvolupament social del territori. Projectes dirigits a:

- Impulsar la planificació i disseny de programes formatius a mida de les necessitats de les persones del territori.
- Impulsar la creació de serveis estables d'acompanyament a la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió social.
- Promoure la creació de dispositius per la requalificació i inserció laboral de treballadors/ores en sectors econòmics en declivi.
- Impulsar la creació de serveis d'ajuda a domicili i atenció a la dependència per millorar l'ocupabilitat de les persones.
- Promoure actuacions en cooperació amb el tercer sector territorial.
- Afavorir l'establiment de clàusules socials en les contractacions públiques per afavorir la contractació dels grups més vulnerables.
- Impulsar accions per lluitar contra l'exclusió digital.
- Impulsar accions per afavorir la igualtat de gènere en l'àmbit de l'ocupació.
- Altres de naturalesa anàloga.

4.2 Perfil professional de l'AODL

Un/a AODL ha de tenir **coneixements específics** de:

- La realitat socioeconòmica de l'àmbit geogràfic d'intervenció.
- Les metodologies bàsiques d'investigació social per tal de ser capaç d'analitzar l'entorn d'una forma rigorosa.
- Els governs locals i el funcionament de les administracions públiques.
- La planificació i gestió de projectes.
- Les polítiques i els programes transversals de desenvolupament local que puguin afectar al Pla en el qual treballa.
- Les metodologies de participació ciutadana i dinàmiques de grup.

Per altra banda, i en funció del seu àmbit de treball i per matèries, haurà de tenir les capacitats tècniques suficients per a realitzar les funcions següents:

En matèria de planificació i implementació de projectes de desenvolupament local

---

- Realitzar inventaris de recursos i de potencialitats del territori.
- Analitzar els punts forts i els punts febles de l'entorn intern en què realitza la seva activitat.
- Identificar oportunitats i barreres al desenvolupament.
- Analitzar la documentació existent (estudis, plans estratègics, etc.).
- Promoure i/o elaborar estudis del territori, sectorials i territorials.
- Contribuir al disseny i/o coordinació de l'estratègia de desenvolupament social i econòmic del territori.
- Impulsar la cooperació entre els actors públics i privats del territori per a la creació i posada en marxa de plans d'acció de desenvolupament local.
- Traduir aquests plans d'acció en programes i projectes concrets.
- Elaborar el cronograma d'execució i determinar-ne el cost.
- Cercar els recursos financers necessaris per fer-ne efectiva la implementació.
- Efectuar el control i el seguiment de l'execució dels programes i projectes.
- Promocionar i difondre entre la població del territori les accions de desenvolupament social i econòmic que es realitzen.
- Intervenir en la concepció dels projectes urbanístics i d'infraestructures per integrar-los i posar-los en relació amb el desenvolupament social, ocupacional, cultural i econòmic del territori.

En matèria de coordinació amb les entitats locals del territori

---

- Assessorar els gestors públics i proporcionar-los la informació adient per a la presa de decisions.
- Transmetre la informació necessària per a l'elaboració del pressupost i participar en el seu control i execució.
- Cooperar en l'elaboració i la implementació de les accions de comunicació dels projectes a executar.
- Coordinar-se amb altres àrees de les diferents entitats locals del territori en funció dels àmbits d'actuació dels projectes a executar.

En matèria d'ocupació i de qualificació professional

- Coordinar i controlar la realització dels estudis de necessitats ocupacionals i laborals en el seu àmbit d'actuació.
  - Identificar les necessitats de les empreses ja existents i també de les noves oportunitats d'activitat del territori.
  - Detectar els potencials beneficiaris i diagnosticar les seves necessitats formatives i ocupacionals concretes.
  - Dissenyar i coordinar la planificació dels programes ocupacionals i de les accions dirigides a la millora de la qualificació professional.
  - Coordinar i supervisar el procés d'orientació, assessorament, selecció i acompanyament a la inserció de les persones.
  - Participar en el control i el seguiment dels programes i projectes.
  - Cooperar amb les empreses i amb altres organismes i serveis amb l'objectiu d'afavorir l'accés de les persones al treball.
  - Negociar amb les empreses la realització de pràctiques laborals.
  - Negociar amb institucions i organismes per tal d'aconseguir els suports necessaris per a la posada en marxa i execució dels programes i projectes.
  - Impulsar l'accés dels ciutadans a les noves tecnologies.
-

En matèria d'assessorament i suport tècnic a noves iniciatives econòmiques

---

- Identificar oportunitats de nova activitat afavorint l'emergència de recursos infrautilitzats i aprofitant els buits de mercat.
- Donar suport i assessorament, en col·laboració amb les oficines o àrees de promoció econòmica especialitzades, a l'elaboració de plans d'empresa, ajuda a la cerca dels recursos econòmics i de finançament necessaris i acompanyar la posada en marxa i la consolidació de les microempreses i petites empreses.
- Promoure la dinamització empresarial del territori en cooperació amb els agents públics i privats implicats.
- Impulsar específicament actuacions en els àmbits següents: polígons industrials, serveis a les empreses, accés a serveis de telecomunicacions, serveis bàsics, xarxes de transports, etc.
- Fomentar la cooperació entre les petites i mitjanes empreses del territori per millorar la comercialització dels seus productes.

En matèria de participació, sensibilització i dinamització

- Establir mecanismes de comunicació i cooperació amb els actors socioeconòmics i les persones del territori.
- Analitzar els problemes del territori i crear plataformes de debat amb mètodes participatius amb l'objectiu de consensuar diagnòstics que orientin la presa de decisions.
- Promoure la implicació del conjunt de la ciutadania en el projecte de dinamització socioeconòmica.

En matèria de seguiment de les normatives

- Analitzar i extreure la informació més rellevant dels diaris oficials, les normatives i de tots aquells documents que puguin tenir relació amb la implementació del projecte de dinamització, especialment els referits al desenvolupament local i l'ocupació.
- Posar aquesta informació a disposició dels gestors locals, d'altres agents socioeconòmics i dels ciutadans interessats.

En matèria de col·laboració amb altres organismes i institucions

---

- Col·laborar amb altres institucions per tal de fer possible la implementació del Pla d'acció de desenvolupament econòmic local, com podrien ser:
  - a. Els diversos Departaments de la Generalitat de Catalunya i/o els seus organismes dependents.
  - b. Les Diputacions Provincials.
  - c. Les Universitats, escoles de formació tècnica, instituts d'ensenyament, associacions professionals, gremis i consultories.
  - d. Els mitjans de comunicació.
  - e. Altres.

Finalment, un/a AODL hauria de disposar de les **qualitats i habilitats personals** següents:

- Habilitats relacionals per tractar amb els diferents agents del territori.
- Capacitat de comunicació, de persuasió i d'iniciativa.
- Imaginatiu o imaginativa, sociable, assequible, extravertit o extravertida, creatiu o creativa i dinamitzador o dinamitzadora.
- Receptiu o receptiva, amb sentit comú i capacitat d'observació i d'anàlisi.
- Resolutiu o resolutiva i amb capacitat de diàleg, de negociació i de coordinació.
- Actitud vocacional cap al territori, compromís amb el sector públic i amb el projecte de dinamització socioeconòmica.
- Crític o crítica i capaç de qüestionar, però alhora flexible.
- Sap trobar solucions i té capacitat de decisió.

4.3 El Pla de Treball anual de l'AODL

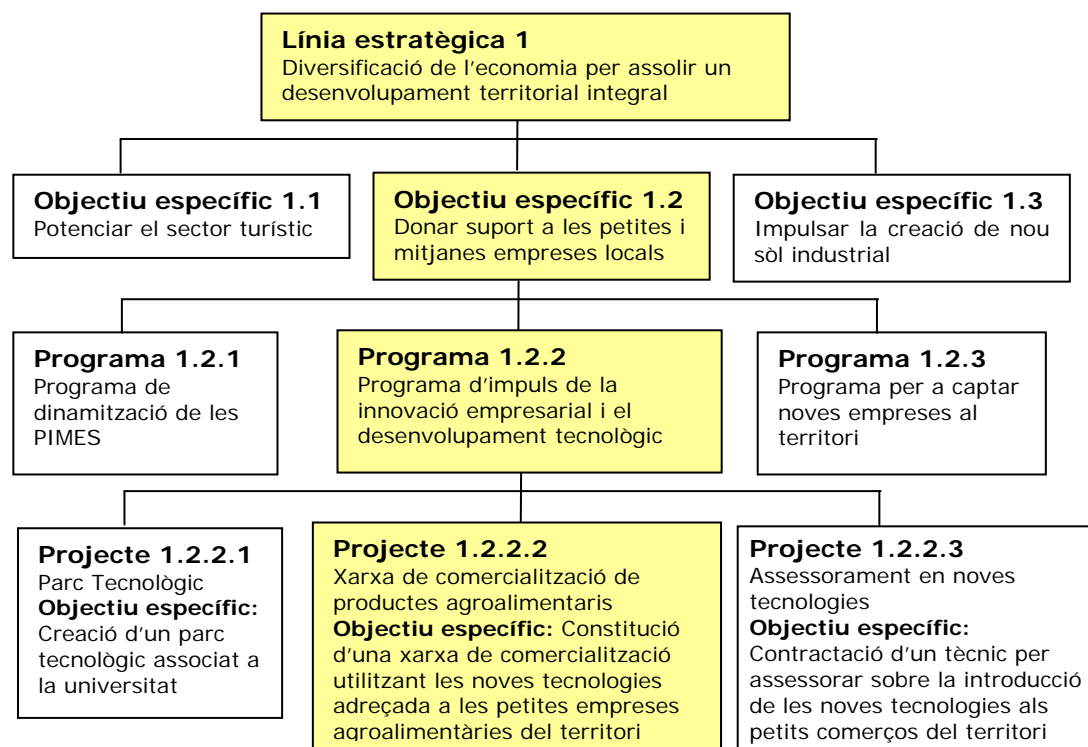
El Pla de Treball anual d'un AODL concreta els projectes continguts en el Pla d'Acció de desenvolupament econòmic local en els que intervindrà i les activitats concretes que haurà de portar a terme anualment.

Per tant, les activitats que conformen els projectes a executar s'hauran de dependre de les línies estratègiques i dels programes que s'han descrit en aquest. Aquestes activitats han de ser concretes i específiques per tal d'obtenir uns resultats mesurables i concrets.

El Pla de Treball per tant és un instrument clau que ha de:

1. Servir com a guia per l'AODL. En aquest document es determinen els objectius als que s'ha de dirigir la seva feina, les activitats concretes que ha de realitzar per fer-los possibles i els resultats esperats que ha d'aconseguir.
2. Constituir-se en un document de compromís institucional que doni seguretat a l'AODL pel que fa a l'execució del conjunt d'activitats que el conformen.
3. Servir com a eina que permeti l'autoavaluació de les seves tasques i també l'avaluació per part dels responsables de la seva entitat i per part del Servei d'Ocupació de Catalunya.

A continuació hi ha un exemple per tal de facilitar l'elaboració del Pla de Treball d'un AODL en el que es desenvolupa una hipotètica línia d'actuació:

Línia estratègica
És el factor fonamental per aconseguir el model de territori que volem

Objectiu específic
Concreció operativa de la línia estratègica: ha de ser clar, realista i pertinent

Programa
Conjunt de projectes a mig termini, coordinats entre sí, que pretenen la consecució dels objectius específics del pla d'acció.

Projecte
Conjunt d'activitats relacionades entre sí i dissenyades per produir un resultat concret en un temps limitat.
Objectiu específic:
Expressa per anticipat el que s'espera aconseguir amb el projecte i s'assoleix mitjançant la consecució dels resultats. Ha de ser realista i estar definit de manera concreta i verificable. Cada projecte té un únic objectiu específic.
Cal tenir en compte que els resultats que es pretén aconseguir han de ser sostenibles en el temps per als grups, entitats o territoris destinataris.

Activitats
Són les accions concretes i específiques a desenvolupar per l'AODL que es fan per executar un projecte produint uns resultats concrets: aquests han de ser precisos, mesurables i coherents.

Activitats previstes de l'AODL per al període anual per al qual se sol·licita la subvenció

- Identificar les petites empreses agroalimentàries del territori que poden participar potencialment en el projecte.
- Realitzar un estudi per determinar el tipus de productes comercialitzables, estudiar la possibilitat de constituir jurídicament una associació dels productors implicats i analitzar la viabilitat tècnica, econòmica i financera del projecte.
- Fer difusió i convocar reunions amb els petits productors per explicar el projecte i fer-ne el seguiment amb els que determinin participar.
- Seleccionar els productes concrets que seran comercialitzats.
- Contactar amb empreses de programari del territori pel disseny de la plataforma electrònica de comercialització.
- Redactar la oferta de serveis per a la contractació de l'empresa.
- Mitjançar entre l'empresa de programari i les empreses agroalimentàries per proveir els continguts de la pàgina.
- Presentar la proposta de pàgina web.

Resultats esperats per al període anual per al qual se sol·licita la subvenció

Constitució d'un grup de 15 productors interessats en el projecte.
Identificació de 30 productes comercialitzables.
Obtenció d'una proposta de pàgina web.

Destinatari: Empreses del sector agroalimentari del territori.
Percentatge de dedicació de l'AODL: 20% del seu temps de treball total.
Cost de les activitats previstes i fonts de finançament: Total 11.000 euros

a) 6.000 € per la realització de l'estudi previ.
Finançament: 50% Subvenció de l'entitat XXXX, 50% recursos propis de l'entitat previstos en la partida X del pressupost per l'any XXXX.

b) 5.000 € per obtenir una proposta definitiva del disseny de la pàgina web.
Finançament: 100% recursos propis previstos en la partida X del pressupost per l'any XXXX.

Indicadors d'avaluació

- Realització de l'estudi
- Nombre de reunions realitzades amb els productors
- Nombre d'empreses assistents
- Nombre d'empreses participants en el projecte
- Nombre de productes seleccionats

G143NAODL-002-05

Cronograma d'execució

Projecte 1.2.2.	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12
Activitats:												
Identificació empreses												
Realització de l'estudi												
Difusió del projecte												
Reunió de presentació del projecte												
Reunions amb els empresaris per identificar els productes a comercialitzar												
Redacció i publicació de l'oferta de serveis per a la contractació de l'empresa, prioritzant empreses de programari implantades al territori												
Selecció de l'empresa de programari												
Reunions amb l'empresa per definir la pàgina web												
Presentació pública de la proposta de pàgina web												

4.4 L'informe de l'activitat duta a terme per l'AODL

Per tal de permetre al SOC efectuar el seguiment tècnic dels plans de treball aprovats i que l'entitat local justifiqui tècnicament l'activitat duta a terme per l'AODL, s'haurà de presentar amb caràcter semestral i anual un informe sobre l'activitat duta a terme per cada agent d'ocupació i desenvolupament local.

Aquest informe haurà de reflectir, per a cadascun dels projectes en els que ha intervingut l'AODL, els resultats aconseguits, degudament quantificats, en relació als previstos en el Pla de treball aprovat.

Així, per cada projecte en què ha intervingut l'AODL, cal concretar:

- Identificació del projecte
- Descripció de les activitats concretes realitzades durant el període adjuntant, mitjançant annexos, els documents que acrediten aquestes activitats, com per exemple, díptics, llistats, estudis, convenis, etc.
- Enumeració dels resultats efectivament aconseguits comparant-los amb els resultats esperats previstos en el Pla de Treball aprovat. Cal no confondre aquests resultats, que han de ser concrets i mesurables, amb els objectius que es volen assolir.
- Càlcul dels indicadors d'avaluació que estan recollits en el Pla de Treball aprovat.
- Percentatge real de dedicació de l'AODL al projecte, comparant-lo amb el percentatge previst al Pla de Treball aprovat. En cas de desviació respecte al previst, cal argumentar-ho.

Aquest document ha de servir doncs per a:

1. Autoavaluar la tasca realitzada per l'AODL mitjançant la comparació dels resultats esperats amb els que efectivament s'han aconseguit.
2. Donar a conèixer els projectes, les activitats i els resultats aconseguits als seus responsables tècnics i polítics.
3. Justificar la correcta aplicació dels fons públics davant el Servei d'Ocupació de Catalunya i el Servicio Público de Empleo Estatal del Ministerio de Trabajo e Inmigración.

---

5. Bibliografia

- VAZQUEZ BARQUERO, A. Política Económica local. Ed. Piràmide. Madrid, 1993.
  - CIDEC, Estrategias Regionales y Territoriales. El papel de las Agencias de Desarrollo. Ed. Eusko Jaurlaritz-Gobierno Vasco. Colección Cuadernos de Trabajo núm. 29. del Departamento de Justicia, Economía, Trabajo y Seguridad Social. Donostia-San Sebastián, <http://www.lanbide.net>
  - DE FORN, M.: PASCUAL, J. M., La planificación estratégica territorial, Diputación de Barcelona. Barcelona, 1995.
  - HERNANDEZ, J. M. i altres. Mapa dels Sistemes Productius locals Industrials a Catalunya. Departament de Treball i Indústria. 2005.
-